

Konferencijos eiga, skaitytus pranešimus apibendrina ir įvertina organizacinio komiteto nariai filosof. m. k. B. Kuzmickas, filosof. m. dr. B. Gerzelis ir LKP CK atsakingas darbuotojas J. Lazauskas.

L. Jekentaitė

Naujos disertacijos

S. Venskevičius. **Bendrieji ir specifiniai nacionalinių kultūrų raidos aspektai**¹.

Pastaruosiu metu tiek marksistinėje, tiek buržuazinėje filosofijoje daug dėmesio skiriama kultūros teorijos problemoms. Viena iš svarbiausių yra nacionalinės kultūros, jos santykio su bendrąja žmonijos kultūra problema. Šią problemą ir nagrinėja S. Venskevičiaus disertacija.

Pirmiausia disertacijoje apžvelgiamos ir kritiškai įvertinamos svarbiausios ikimarksistinės bei šiuolaikinės buržuazinės koncepcijos kalbamuosiu klausimu. Remdamasis marksistine metodologija, autorius įrodo jų vienpusiškumą bei ribotumą, atskleidžia socialines bei ideologines jų šaknis. Argumentuoto vertinimo ir įžvalgios analizės sulaukė kultūros geografinio determinavimo principas, europocentrizmo kryptis, ciklinio kultūros vystymosi teorijos, „tautos dvasios“ koncepcija, etnologinių tyrinėjimų kryptys — evoliucionizmas, difuzionizmas, funkcionalizmas, kultūrinė antropologija. Disertantas ne tik išryškino šių kultūros teorijų ribotumą, bet ir atskleidė pozityvius jų momentus bei svarbą, analizuojant kai kuriuos atskirus kultūros reiškinius ar jos raidos brožuos. Analizuodamas šias koncepcijas, autorius kritiškai aptarė pagrindinių jų atstovų iškeltas idėjas bei teiginius. Dėmesio ratan pateko tokie su kultūros filosofija susiję įvairių epochų mąstytojai bei mokslininkai, kaip Aristotelis, Ibn Cbalduanas, Ž. Bodenas, S. Monteskjė, Ch. Bioklis, E. Hantingtonas, E. Barkeris, T. Gizo, E. Renanas, Dž. Vikas, N. Danilevskis, O. Špengleris, A. Toinbis, G. Hegelis, J. Herderis, V. Vuntas, F. Grebneris, V. Smitas, L. Frobenipis, F. Boasas, B. Malinovskis ir kt. Gaila, kad disertantas nepanaudojo lietuvių mokslininkų, tarusių savo žodį kultūros filosofijoje, darbų bei idėjų.

Svarbiausias dėmesys disertacijoje skiriamas marksistinei kultūros teorijos metodologijai, kuria remdamasis, autorius kelia bei sprendžia ir nacionalinės kultūros teorijos klausimus. Marksistinė kultūros samprata grindžiama istorinio materializmo principais, visuomenės raidos dėsniais, kurie lemia kultūros ištakas ir tolesnę jos raidą. Autorius išryškina ir tuos marksistinės filosofijos momentus, kuriuose kultūros reiškiniai bei visa žmonių dvasinė veikla traktuojami ir kaip santykinai savarankiška sfera, turinti specifinių brožuų bei dėsnų, veikianti materialinės gamybos procesą.

Disertacijoje išsamiai analizuojama marksistinė nacijos, nacionalinės kultūros ir nacionalinės psichologijos koncepcija, kuri taip pat nuosekliai išplaukia iš marksistinės socialinės metodologijos. Joje genčių, tautybių ir nacijų raida siejama su gamybinių jėgų vystymusi. Autorius argumentuotai pagrindžia V. Lenino teiginių apie dvi nacijų vystymosi kapitalizmo epochoje tendencijas reikšmingumą, nagrinėja marksizmo-leninizmo klasikų iškeltus subjektyvius nacionalinių bendrijų raidos veiksnius — patriotizmą, nacionalinį charakterį. Disertacijoje pažymima, kad marksizmo-leninizmo klasikų teiginiai nacijų raidos klausimais yra fundamentalus pagrindas šiandieniniam nacionalinės kultūros nagrinėjimui.

¹ Filosofijos mokslų kandidato laipsnio disertacija, apginta 1974 m. birželio 19 d. VVU Istorijos fakulteto mokslo laipsnių teikimo tarybos posėdyje. Mokslinis vadovas filosof. m. k. doc. J. Repšys; oficialieji oponentai: filosof. m. dr. J. Minkevičius ir filosof. m. kand. doc. B. Kuzmickas; kolektyvinis recenzentas — Lietuvos Žemės ūkio akademijos Filosofijos katedra.

Didelė disertacijos dalis skiriama nacionalinių kultūrų bendrumo ir jų sąveikos problemai. Išryškunami trys šio bendrumo aspektai — antroposocialinis, etnokultūrinis ir naujųjų laikų kultūros internacionalizacijos procesas. Pritardamas tarybinio filosofo S. Artanovskio koncepcijai, antroposocialinį kultūrų bendrumą autorius kildina iš įvairiose visuomeninėse bendruomenėse veikiančių bendrų socialinių dėsnų. Aptardamas šį aspektą, disertantas kritiškai vertina ikimarksistines koncepcijas, polemizuoja su prancūzų filosofo Ž. P. Sarro, tarybinio filosofo S. Kaltachčiano koncepcijomis, kurios bendražmogišką kultūros pobūdį sieja vien su tuo, kad nacionalinių kultūrų vertybės gali būti perimamos įvairių tautų žmonių. Etnokultūrinį įvairių kultūrų bendrumą sąlygoja bendra daugelio etninių bendruomenių kilmė arba glaudūs daugelio lokaliųjų kultūrų kontaktai praėityje. Toksai bendrumas siekia dar priešistorinius laikus. Antroposocialinis aspektas taikomas kultūros tyrimui bendrasociologiniame lygmenyje, o etnokultūrinis — vieną ar kitą kultūrą analizuojant kaip konkretų istorinį reiškinį. Kultūrų internacionalizaciją naujausiais laikais sąlygoja spartūs kapitalistinių ekonominių ryšių vystymasis, pasaulinės ūkinės bei kultūrinės sistemos formavimasis. Disertacijoje atskleidžiamas šio proceso sudėtingumas ir prieštaravimas. Iš vienos pusės, jis skatina nacionalinių kultūrų niveliaciją, iš kitos — išjudina iki tol pavergtas, iš istorijos beveik išjungtas tautas ir įtraukia į pasaulinę apyvertą jų kultūrinės vertybes, skatina jų kūrimą.

Išvalgiai disertacijoje sprendžiama ir nacionalinių kultūrų savitumo problema. Vienpusiškos yra tos koncepcijos, kurios sudėtingą nacionalinės kultūros fenomeną bando išaiškinti vienu kuriuo nors — formos, nacionalinės psichologijos ar charakterio — pagrindu. Disertantas iškelia du šios problemos formulavimo ir sprendimo lygmenis: pažintinį ir vertinamąjį. Pirmajame nacionalinė kultūra traktuojama kaip sudėtingas tautos materialinės ir dvasinės veiklos rezultatas, sudaręs ne mechaninę atskirų elementų sumą, o jų sistemą, sąlygotą savitos tų elementų tarpusavio sąveikos. Bendražmogiškumo ir nacionalumo santykis kiekvienoje kultūroje apibūdinamas, kaip dviejų pažinimo lygių — bendrasociologinio ir konkretaus istorinio — ryšys.

Vertinamąjį nacionalinės kultūros momentą sąlygoja tai, kad įvairios jos apraiškos tegali egzistuoti tik jas įsisavinus žmonėms, užfiksavus jas sąmonėje, įlydžius jas į elgesį, jomis nuspalvinant visą psichologiją. Vertinamasis nacionalinės kultūros momentas lemia nacionalinės bendrijos narių požiūrį į kitų tautų kultūros reiškinius. Vertinamosios orientacijos atsiranda todėl, kad egzistuoja nacijos kaip socialinės bendrijos, istorijos eigoje įgijusios nacionalinę sąmonę bei suformavusios savą psichologiją ir dvasines nuostatas. Socialpsichologiniais ir ideologiniais vertinimais reiškiasi nacionalinės kultūros specifiniai bruožai. Pastarųjų negalima suvesti tik į kultūrinių reiškinų formas savitumą. Nacionalinę kultūrą giliai pažinti ir atskleisti jos savitumą įmanoma analizuojant nacionalines vertybes — realias šios kultūros apraiškas.

Disertacijoje taip pat analizuojama nacionalinių kultūrų raida socializmo sąlygomis. Ši raida yra sąlygota reikšmingų socialinių poslinkių pačioje nacijoje (antagonistinių klasių išnykimo, nacionalinio vientisumo sustiprėjimo). Tai sudaro prielaidas laisvam nacionalinės kultūros augimui. Kartu šie momentai sąlygoja ir nacionalinių kultūrų uždarumo nykimą, jų suartėjimą. Socializmo sąlygomis nacionalinė kultūra tampa vientisu reiškiniu, kuriame nebėra dviejų kultūrų, egzistavusių kapitalizmo sąlygomis. Išryškėja kultūrinių vertybių perimamumo, taip pat senojo kultūrinio palikimo pervertinimo būtinumas.

Socializmo epochoje toliau gilinamas nacionalinių kultūrų savitumas, o buržuazinės visuomenės socialiniai poslinkiai skatina jų niveliaciją. Socialistinis gyvenimas keičia ir nacionalinę sąmonę bei psichologiją, nacionalinių vertybių turinį, sąlygoja socialistinėms nacijoms bendrų vertybių atsiradimą. Išlikdamos socialiniu psichologiniu reiškiniu, nacionalinės vertybės socializmo sąlygomis negali tapti nacionalistinės psichologijos apraiškomis, nes tokioms apraiškoms rasti nėra objektyvių socialinių prielaidų. Nuo tokių apraiškų apsaugo ir socialistinė ideologija.

V. Bagdonavičius